

B U D A P E S T I K Ö N Y V S Z E M L E

BUDAIKISZA

KRITIKAI ÍRÁSOK

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖRÉBŐL

VALENTINYI ÁKOS - A MAGYAR KÖZGAZDÁSZOK A NEMZETKÖZI PIACON

JACQUES LE GOFF - VISSZATÉRÉSEK A MAI FRANCIA TÖRTÉNETÍRÁSBAN

CSABAI MÁRTA - AZ ESSZENCIALISTA LÉLEKELEMZÉS TITKAIRÓL

SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN - AZ ÚJ TÁRSADALOMTÖRTÉNETÍRÁSRÓL

WOLF LEPENIES - A „NÉMET KULTÚRA” VÉGE

ZENTAI MÁRIA - KOROMPAY H. JÁNOSRÓL

DUPCSIK CSABA - BRUNO LATOURRÓL

MIKLÓSI ZOLTÁN - JOHN KEKESRÓL

FONTOS KÖNYVEK - 2000. I. NEGYEDÉV

SZEMLE

M E G J E L E N I K

2000. NYÁR

N E G Y E D É V E N T E

A TUDOMÁNY PIACA ÉS A HAZAI KÖZGAZDASÁGTAN

VALENTINYI ÁKOS

„...nagyságához, világgazdasági jelentőségéhez képest a hazai oktató-kutató gárdának nincs szégyenkezni valója: a világszinttől való lemaradása nem nagyobb, mint a gazdaság egészéé, vagy éppen az összehasonlítható portugál, osztrák, spanyol, ír, lengyel tudományos közösségé” – áll az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága 1999 elején készített értékelésében a magyar közgazdaság-tudomány rendszerváltozás utáni időszakáról. Ha azonban fellepük az Európai Közgazdasági Társaság folyóiratának 1999. évi májusi számát, amely 200 európai közgazdasági tanszéket rangsorol az 1991–1996 közötti publikációs teljesítménye alapján,¹ akkor az országok rangsorában Spanyolország a negyedik, Ausztria a tizedik, míg Magyarország az utolsó helyen áll. A tanszékek rangsorában a legjobb spanyol, illetve osztrák tanszék ötödik, illetve tizedik, a legjobb magyar intézmény, a Janus Pannonius Tudományegyetem pedig a 195. Úgy tűnik tehát, hogy a magyar közgazdaságtan *önértékelése és a nemzetközi megítélése* eltér egymástól. Ez utóbbi szerint ugyanis a magyar közgazdászok tudományos teljesítménye alaposan elmarad a nemzetközi színvonalától.²

A következőkben először viszonylag részletes értékelést adok a magyar közgazdaságtan mérhető teljesítményéről azon szempontok alapján, amelyeket a közgazdaság-tudomány használ. Ezen kritériumok szerint a magyar elméleti közgazdászok teljesítménye meglehetősen alacsonynak tűnik. A tanulmány második felében megkísérlek közgazdasági magyarázatot adni erre a jelenségre. Érvélem lényege az, hogy a magyar közgazdászok szűk, a világtól lényegében elzárt hazai piaca más kérdésfeltevésekhez, más jellegű kutatásokhoz és más értékelési rendszerhez vezetett, mint ami a nagy, erős mobilitással és versennyel jellemzett világpiacon megfigyelhető. A magyar közgazdászok teljesítménye azért tűnik gyengének, mert a hazai piacon sem a múltban, sem manapság nem „kifizetődőek” azok a kutatások, amelyeket a közgazdaságtan úgynevezett „főárama” magasra értékelt.³

A magyar közgazdaság-tudomány helyzetéről a kilencvenes évek eleje óta több elemzés is készült.⁴ Ezek azonban eszmetörténeti irányultságúak, vagyis a kutatási programok belső választásaival foglalkoznak.

Tanulmányom második fele az eszmetörténeti megközelítést *kiegészítő*, eddig kevés figyelmet kapott⁵ elemzést tartalmaz, amely a tudományos kuta-

tás intézményrendszerének és piaci sajátosságainak kutatási stratégiák közötti választásra gyakorolt hatását elemzi.

A TUDOMÁNYOS TELJESÍTMÉNY MÉRÉSE: MÓDSZERTAN

A közgazdaságtanban a tudományos teljesítményt a publikált tanulmányok mennyiségével és minőségével mérik.⁶ A tanulmányok minősége felett a folyóiratok lektorai őrködnek. A folyóiratoknak maguknak is van egy kialakult hierarchiája, annak „csúcson” kilenc kiadvány áll, amelyeket „core journal”-nek hívnak.⁷ Jelentőségüket mutatja, hogy az összes hivatkozás mintegy 60%-a olyan munkára vonatkozik, amelyet a kilenc folyóirat valamelyike közöl,⁸ tehát az értékálló munkák gyakorisága ezekben a folyóiratokban jóval magasabb, mint máshol. A magyar közgazdászok tudományos teljesítménye egyik reprezentatív mércéjének a vezető folyóiratokban megjelent publikációk számát tekintetem. A kisebb jelentőségű folyóiratok esetében helyesebb lenne a megjelent munkákat a kiadvány idézettségi tényezőjével súlyozni⁹ (ez azonban meghaladta volna erőmet). Ezért a teljesítmény másik mércéjének az idegen nyelvű publikációk számát választottam. Végül a tudományos teljesítmény megítélésének fontos szempontja az illetőnek a szakmai közvéleményre gyakorolt hatása. Ezt az adott szerzőre az idegen nyelvű publikációkban való hivatkozások számával mértem, amelyekből kiszűrtem az önhivatkozásokat.

Az elemzést a Magyar Tudományos Akadémia közgazdász tagjaira, mivel az Akadémia a magyar tudomány reprezentánsa, és a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Közgazdaság-tudományi Karának közgazdasági tanszékein dolgozó főállású egyetemi tanárookra és/vagy tanszékvezetőkre mint Magyarország vezető közgazdasági egyetemének reprezentatív tagjaira, végül néhány, az egyetemen kívül dolgozó kutató-közgazdászra korlátoztam. Mivel írásom a szűkebb értelemben vett közgazdaság-tudományról szól, nem vizsgáltam a Gazdálkodási Karon, illetve a matematikai és számítástechnikai tárgyakat oktató tanszékeken dolgozó oktatókat. Figyelembe vettem viszont az Emberi Erőforrás Tanszéket, amely a Társadalomtudományi Karhoz tartozik. Végül, mivel sok magyar kutató-közgazdász fő tevékenységét az egyete-

men kívül folytatja, összeállítottam az egyetemen nem főállású, tudományos fokozattal rendelkező, negyven év feletti kutatók reprezentatív listáját. Kihagytam azokat, akik 1989 óta főállású politikusok lettek, mivel az elmúlt tíz évben az ő idézettségi mutatóikat politikai szereplésük erősen befolyásolta (Bauer Tamás, Juhász Pál, Kádár Béla, Soós Károly Attila, Tardos Márton stb).

A publikációk számának meghatározásához a *Journal of Economic Literature*-nek az 1969 és 1999 decembere között megjelent publikációkat tartalmazó

1 ■ Pantelis Kalaitzidakis, Theofanis P. Mamuneas, Thanasis Stengos: European Economics: An Analysis Based on Publications in the Core Journals. *European Economic Review*, 1999. 43. szám, 1150–1168 old.

2 ■ A „magyar közgazdaság-tudomány” a „magyar közgazdászok teljesítménye” kifejezések a továbbiakban Kornai munkássága nélkül értendők. Kornai János munkássága ugyanis külön kategória, amelyet főleg más hazai közgazdász teljesítményével összevetni. Kornai a közgazdaságtan jelentős alakja, akinek a gondolatai a közgazdaság-tudomány számos területét befolyásolták.

3 ■ A „főáram” kifejezés nem igazán szerencsés, mert nem létezik valamilyen egységes vonulat, amit így nevezhetnénk. Ha átlapozzuk a vezető közgazdasági folyóiratokat, akkor az egyes cikkek megközelítését, kérdésköröket tekintve igen vegyes kép tárul elénk. A „főáram” kifejezésen én a vezető folyóiratokban megjelenő közgazdaságtant értem.

4 ■ Lásd például Csaba László, Szamuely László: *Rendszer-változás a közgazdaságtanban – közgazdaságtan a rendszer-változásban*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Bp., 1999. és Kovács János Máttyás: *Közgazdasági gondolkodás Magyarországon 1989 után*. *Közgazdasági Szemle*, 1996. 43. szám, 321–326. old., valamint Úó.: *A tékozló fiú sorsa*. *Közgazdasági Szemle*, 1997. 44. szám, 311–321. old.

5 ■ Kivételnek tekinthető Mázsa Péter, Váradi Balázs: *A felsőoktatás nyomorúsága. Népszabadság*, 1994. szeptember 24., 17–18. old. cikke, illetve találunk az „érdekeltiségre” vonatkozó néhány megjegyzést Vincze János Van-e magyar út az elméleti közgazdaságtanban? (*Közgazdasági Szemle*, 1996. 43. szám, 331–335. old.) és Kőrösi Gábor *Az átalakulás ökonometriája avagy az ökonometria átalakulása (Közgazdasági Szemle*, 1996. 43. szám, 356–362. old.) című munkájában is.

6 ■ Lásd Richard Dusansky, Clayton J. Vernon: *Rankings of U.S. Economics Departments*. *Journal of Economic Perspectives*, 1998. 12. szám, 157–170. old. és Kalaitzidakis, Mamuneas, Stengos: *i. m.*

7 ■ *Econometrica*, *American Economic Review*, *Journal of Political Economy*, *Review of Economic Studies*, *Quarterly Journal of Economics*, *Journal of Economic Theory*, *Journal of Monetary Economics*, *Review of Economics and Statistics*, *Economic Journal*. Lásd George J. Stigler, Stephen M. Stigler, Claire Friedland: *The journals of economics*. *Journal of Political Economy*, 1995. 103. szám, 331–359. old. Ezek közül is kiemelkedik az első öt, amelyeket a szakma egyszerűen a „top five”-nek hív.

8 ■ Lásd David N. Laband, Michael J. Piette: *Favoritism versus Search for Good Papers. Empirical Evidence Regarding the Behavior of Journal Editors*. *Journal of Political Economy*, 1994. 102. szám, 194–203. old.

9 ■ Nagy-Britanniában a kilencvenes évek elején vezették be a tanszékek kutatási teljesítményének négyévenkénti értékelését (Research Evaluation Exercise), amelyről jelentős mértékben függnek a tanszékek rendelkezésére álló állami források. Egy tanszéki munkatárs nemzetközivé minősítése alapvetően nem publikációi számától, hanem a folyóirat rangjától függ. Például négyévente egy publikáció a *Journal of Political Economy*-ban elegendő a nemzetközivé minősítéshez.

10 ■ Ilyen például a *Europe-Asia Studies* (korábban *Soviet Studies*), amelyben sok magyar közgazdász publikált ugyan, de a szakmai besorolás szerint nem közgazdasági folyóirat, és ezért egy jó ideje már nincs benne az EconLitben.

adabázisát (a továbbiakban EconLit) használtam, amely nem tartalmazza sem a magyar nyelven, sem a közgazdaságinak nem minősülő folyóiratokban megjelent írásokat,¹⁰ de megtalálható benne a Magyar Tudományos Akadémia angol nyelvű közgazdasági folyóirata, az *Acta Oeconomica*. Az itt, valamint az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent más angol nyelvű publikációk számát külön is feltüntettem. Az idézettségi mutatókhoz rendelkezésemre állt a Social Science Citation Indexnek egy adatbázisa (továbbiakban SSCI), amely az 1981 és 1999 vége között megjelent cikkekben szereplő hivatkozásokat tartalmazza. Meg kell jegyeznem, hogy ha valaki az EconLitben nem szereplő folyóiratban publikált, attól még szerepelhet az SSCI adatbázisban. Ennek tipikus esete, ha az angolul megjelent cikkekben magyarul megjelent tanulmányokra hivatkoznak.

A tudományos teljesítménynek a hivatkozásokkal és a publikációk számával való mérése nem elmentmondásmentes. Például az idősebb közgazdászoknak több idő állt rendelkezésükre a hivatkozások és a publikációk számának gyarapítására, mint a fiatalabbaknak. A hivatkozások számának alakulása függ a kutatói csoport nagyságától, a csoporton belüli hivatkozási szokásoktól. Előfordulnak tekintélyelvű hivatkozások is, amikor egy fontos személyiségre vagy éppen egy folyóirat szerkesztőjére a későbbi sikeres publikáció reményében tanácsos hivatkozni. Rossz munkára is sokan hivatkozhatnak, ha az éppen a rossz példa szerepét tölti be. Ezért alaposabb tudományometriai elemzés nélkül a hivatkozások száma tökéletlen képet ad egy kutatónak a tudományos közösségre gyakorolt hatásáról. Ennek ellenére, mind a publikációk, mind a hivatkozások száma alkalmas arra, hogy hozzávetőlegesen benyomásokot szerezzünk a magyar közgazdaság-tudomány és egyes képviselői teljesítményéről.

A MAGYAR KÖZGAZDÁSZOK TUDOMÁNYOS TELJESÍTMÉNYE

A magyar közgazdászok teljesítményét a kilenc vezető közgazdasági folyóiratban megjelent publikációkkal viszonylag egyszerű mérni. Kornait leszámítva ugyanis 1984 után nem találtam magyar szerzőt, aki ezekben a folyóiratokban publikált volna. Medvegyev Péternek az *Econometrica*-ban 1984-ben megjelent tanulmánya volt ismereteim szerint az utolsó ilyen publikáció. Ha az elmúlt negyven évet nézzük, akkor is csak néhány magyar közgazdász nevével találkozunk (például Bródy András, Kornai János, Nagy András, Simonovits András). A magyar közgazdászok jelenleg nem publikálnak a legrangosabb közgazdasági folyóiratokban (core journals). Ez a fő oka annak, amiért Magyarország az európai rangsor utolsó helyén áll.

A vezető folyóiratok után nézzük a magyar közgazdászok teljesítményét az összes publikáció alapján. Az *akadémikusok* mutatóit az 1. táblázat tartalmazza, amely jól mutatja, hogy Kornai messze kimagaslik a többiek közül.¹¹ A többieket tekintve figyelemre méltó, hogy aktív éveit főállású politikusként töltő Csikós-Nagy teljesítménye tűnik a legjobbnak, aki mind publikációi száma, mind idézettsége alapján kiemelkedik a Kornait követő mezőnyből. Az ő esetében azonban az idézettséget feltehetőleg befolyásolta politikusi mivolta is. A többi akadémikus csak minimális számú lektorált folyóiratcikkkel (az *Acta Oeconomica*nál a lektori intézmény nem működik) rendelkezik. A hivatkozások áttekintése azt mutatja, hogy többségükre külföldi szerző alig hivatkozik, s valójában Kornai tekinthető az egyetlen széles körben idézett akadémikusnak.

1. táblázat.

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai

	A	B	C
Csikós-Nagy Béla	33	14	87
Palánkai Tibor	3	1	10
Erdős Tibor	12	10	29
Simai Mihály	13	5	33
Falusné Szikra Katalin	14	14	10
Szabó Kálmán	2	2	19
Kornai János	89	14	1877
Szentes Tamás	6	2	46
Mátyás Antal	1	1	16
Zalai Ernő	13	4	27

A: Publikációk száma;

B: Ebből az itthon megjelent publikációk száma;

C: Hivatkozások száma

A *Budapesti Közgazdasági Egyetem* összteljesítménye igen szerény, hiszen az EconLit szerint az elmúlt évtizedben mindössze 144 folyóiratcikket, kötetben megjelent tanulmányt vagy könyvet publikáltak az egyetem munkatársai.¹² Ráadásul az elmúlt három évben a publikációk átlagos éves száma 7,67 volt, míg az azt megelőző hét évben 17,2, vagyis az egyébként sem erős teljesítmény az elmúlt években tovább romlott. A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Közgazdaság-tudományi Karának reprezentatív tagjaira vonatkozó adatokat a 2. táblázat tartalmazza.¹³ Az egyetemi tanárok és/vagy tanszékvezetők többsége az EconLit szerint nem rendelkezik külföldön megjelent írással. A többiek idegen nyelvű publikációi meglehetősen alacsony presztízsű folyóiratokban jelennek meg.¹⁴ Ez azt is jelenti, hogy munkáikat a nemzetközi tudományos közvélemény nem ismeri. Egyedül az Emberi Erőforrás Tanszék tekinthető nemzetközi színvonalúnak (Gábor R., Galasi, Kóvári, Nagy).

2. táblázat.

A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Közgazdaság-tudományi Karának főállású egyetemi tanárai és/vagy tanszékvezetői

	A	B	C
Bara Zoltán	3	0	0
Kóvári György	3	1	15
Bekker Zsuzsa	4	3	9
Ligeti Sándor	1	0	7
Blahó András	2	1	7
Meyer Dietmar	0	0	0
Bánfi Tamás	1	1	6
Móczár József	6	0	0
Gábor R. István	9	5	47
Nagy Gyula	8	0	17
Galasi Péter	8	4	63
Nováky Erzsébet	0	0	8
Gedeon Péter	1	0	3
Surányi Sándor	0	0	0
Gyenge Zoltán	0	0	0
Szabó Katalin	1	0	1
Hoós János	5	3	18
Száz János	0	0	0
Jenei György	0	0	0
Veress József	1	1	0
Kollár Zoltán	1	0	0
Vági Márton	0	0	0
Kemenes Ernő	3	1	4
Zelkó Lajos	0	0	5

A: Publikációk száma;

B: Ebből az itthon megjelent publikációk száma;

C: Hivatkozások száma

Végül tekintsük a magyar közgazdászok harmadik nagy csoportját, az egyetemen kívül tevékenykedő

11 ■ Kornai munkásságának értékeléséhez érdemes megjegyeznünk, hogy ezzel valószínűleg a legidézettebb közgazdászok sorába tartozik. Lásd David Colander (Research on the Economics Profession. *Journal of Economic Perspectives*, 1989. 4. szám, 137-148. old.) munkáját a közgazdászok rangsoráról egy korábbi időszakra.

12 ■ Ez az adat tartalmazza a Gazdálkodási Kar publikációit is. Az összehasonlítás kedvéért megjegyzem, hogy például a Southamptoni Egyetem nagyságrendileg kisebb létszámú Közgazdasági és Management Tanszékének esetében az ugyanarra az időszakra vonatkoztatott adat 322.

13 ■ A névsor az egyetem honlapján alapján készült, és tartalmazza az Emberi Erőforrás Tanszék adatait is.

14 ■ Az SSCI adatbázist előállító cég minden évben kiad egy rangsort, de időnként a szakma is készít ilyet (Lásd Laband, Piette: *i. m.*)

15 ■ Kovács János Mátyás részletesebb elemzése szerint a kelet-európai közgazdászok munkái nem igazán jók. (Lásd A tékozló fiú sorsa. *Közgazdasági Szemle*, 1997. 44. szám, 311-321. old.)

16 ■ Magyarátatom az észak-amerikai és a nyugat-európai akadémiai piac különbségeit elemző két írásra épül: Richard Portes: *Economics in Europe. European Economic Review*, 1987. 31. szám. 1329-1340. old. és Bruno S. Frey, Reiner Eichenberger: *American and European Economics and Economists. Journal of Economic Perspectives*, 1993. 7. szám, 185-193. old.

kutató-közgazdászokat. Bár közülük sokan kapcsolódnak egyetemekhez, tevékenységüket alapvetően a kutatóintézetekben végzik. A kép jelentősen eltér mind az akadémikusok többsége, mind az egyetemi tanárok esetében látottaktól. A kutatóintézetekben dolgozó közgazdászok rendszeresen publikáltak idegen nyelven. Ez azonban gyakran az *Acta Oeconomica*t, illetve az Akadémiai Kiadónál angol nyelven megjelent könyvet jelenti, s ezért nem tekinthető nemzetközi megmérettetésnek. Az egyes szerzők idézettségi mutatói viszonylag magasak. Ha közelebről megvizsgáljuk a hivatkozásokat, látjuk, hogy csak Bródy és Simonovits matematikai közgazdaságtani, valamint Mátyás László ökonometriai munkái jutottak el egy viszonylag szélesebb szakmai közvéleményhez. A többiek írásai kizárólag Kelet-Európával, illetve Magyarországgal foglalkoznak, és ezért egy-két kivételtől eltekintve (például Köllő) csak a Kelet-Európára specializálódott folyóiratokban hivatkoznak rájuk.

Az értékelést árnyalhatnánk, ha meg tudnánk ítélni a magyar közgazdászok hozzájárulását a transzformációs irodalomhoz, de ez túlmegy ennek az írásnak a keretein. Megjegyzem azonban, hogy a magyar közgazdászoknak továbbra is ritkán sikerül munkáikat az összehasonlító közgazdaságtan, illetve az átmeneti gazdaságtan vezető folyóiratainak számító *Journal of Comparative Economics*ban, illetve az *Economics of Transition*ban publikálniuk. Azokban a folyóiratokban tehát, ahol a verseny a bekerülésért a legerősebb, a magyar közgazdászok alig vannak jelen. A publikációk szintere a Kelet-Európára specializálódott folyóiratok harmad- vagy negyedvonala.¹⁵

Eddigi vizsgálódásunk eredményeit röviden a következőképpen foglalhatjuk össze. Kornai János az egyetlen magyar közgazdász, akinek munkái széles körben ismertek, és aki a közgazdaság-tudományra számottevő befolyást gyakorolt. Az akadémikusok, valamint az egyetemi tanárok tudományos teljesítménye lényegében nem mérhető az idegen nyelvű publikációk és az idézettség alapján. Ez alól a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetemen csak a munkagazdaságtannal foglalkozók a kivételek. Az egyetemen kívül tevékenykedő kutatók tudományos teljesítménye mérhető ugyan, de munkáikat nem a közgazdaságtan vezető folyóirataiban publikálják. Ezért hatásuk egy-két kivételtől eltekintve nem terjed túl a Kelet-Európára specializált közgazdászok körén. Ezért nemzetközi mércével mérve a magyar közgazdaság-tudomány teljesítménye alacsonynak tekinthető.

KUTATÁSI TELJESÍTMÉNY ÉS A KUTATÁS INTÉZMÉNYI KÖRNYEZETE

Az előbbi elemzés azt mutatja, hogy a magyar közgazdasági kutatások nem illeszkednek a közgazdasági tudomány „főáramába”. Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a magyar közgazdászok sajátos kutatási stratégiát választottak. A kutatási stratégia, a karrier-

utak közötti választás felfogható közgazdasági döntési problémának is, ahol az egyéni preferenciákon túl a pénzben kifejezhető haszon fontos befolyást gyakorol a döntésre. A teljesítmény értékelésének szempontjait, azokat az anyagi javakat, amelyekkel a teljesítmény jutalmazza, a kutatások intézményi környezete határozza meg. Ezért, ha a magyar és nemzetközi kutatási stratégiák különbségét akarjuk vizsgálni, elemeznünk kell a közgazdasági kutatásokat meghatározó intézményeket, piaci szempontú szerkezeti adottságaikat, és ezeknek a kutatási stratégiák közötti választásra gyakorolt hatását.¹⁶

3. táblázat.

Az egyetemen kívül tevékenykedő kutató-közgazdászok

	A	B	C
Antal László	10	8	117
Laki Mihály	12	9	69
Augusztinovics Mária	10	6	31
Lányi Kamilla	12	9	38
Ábel István	30	5	39
Major Iván	9	3	41
Bródy András	28	15	138
Mátyás László	34	0	37
Csaba László	39	9	123
Nagy András	16	9	37
Fazekas Károly	3	0	34
Oblath Gábor	24	6	55
Gács János	20	3	60
Simonovits András	25	4	43
Halpern László	21	3	38
Szamuely László	16	13	65
Inotai András	34	8	71
Székely István	31	1	10
Köllő János	6	2	26
Török Ádám	16	2	32
Köves András	30	20	119
Voszka Éva	13	6	71
Lackó Mária	5	3	49

A: Publikációk száma;

B: Ebből az itthon megjelent publikációk száma;

C: Hivatkozások száma

A VILÁGPIAC

Az elméleti közgazdaságtan világpiacon az amerikai dominálja, amely mind földrajzi kiterjedését, mind a kutatók számát tekintve hatalmas, és amelyre lényegében nincs adminisztratív belépési korlát. Ezt a piacot nagyfokú mobilitás és igen erős verseny jellemzi. A kontinensnyi méretű amerikai piacon egy elméleti közgazdász számára nem igazán kifizetődő, ha tudását a munkahelyét körülvevő gazdasági intézmények működésének részletes ismeretére alapozza, hiszen egy esetleges új munkahelyen ezt a tudást az eltérő intézményi környezet leértékeli. A földrajzilag nagy

kiterjedésű piac és a mobilitás elősegíti a helyi gazdasági intézményektől független, elvont megfontolásokra építő kutatásokat. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem találunk konkrét intézményekről, országokról szóló munkákat, ezek azonban az elvont elméletek konkrét esetekre való alkalmazásának tekinthetők.

Az absztrakt, egységes módszertani elveken nyugvó kutatások és a nagyszámú kézirat lehetővé teszik, hogy a tudás értékelésének alapvető intézményévé a folyóiratok lektorai váljanak.¹⁷ A nagy meritési lehetőség biztosítja, hogy a lektorokhoz a sok gyengébb mellett nagyszámú jó kézirat is eljusson. Mivel a tanulmányíráshoz a minimális olvasottságon, íráskészségen és önbizalmon kívül a közgazdaság-tudományban más nem szükséges, a kéziratok száma igen magas lenne, ha a matematikai apparátus használatának megkövetelése – mint előzetes szűrés – nem korlátozná a folyóiratokhoz elküldött kéziratok számát.¹⁸ Így a lektorokhoz áttekinthető mennyiségű és viszonylag sok jó kézirat kerül, amelyeknek azonban a vezető folyóiratoknál átlagosan több mint 90%-át még vissza is utasítják. Ez biztosítja, hogy a vezető folyóiratokban publikált tanulmányok átlagos minősége igen magas, a közlésnek már a pusztán ténye fontos információt hordoz a kutatási teljesítményről. A kutatónak a publikációból származó, jól fizetett állásból eredő anyagi haszna jelentős, ami megmagyarázza, hogy a közgazdászok miért hajlandók eltérni a lektorálás meglehetősen lassú, két-három évig, esetenként tovább is eltartó folyamatától. Ez a tény is jelzi, hogy ma a közgazdaságtanban a folyóiratok elsősorban nem a tudományos kommunikáció csatornáit, hanem a kutatás minőségét értékelő intézmények. A folyóiratok szerkesztői lényeges befolyást gyakorolnak arra, milyen kutatásokat érdemes folytatni és milyeneket nem. Ez korlátozza ugyan a kutatás szabadságát, hiszen a kutatók gyakran a várt szerkesztői igényekhez igazítják munkáikat, de kizárja annak lehetőségét, hogy valaki hosszabb ideig mások számára érdektelen témákat kutasson.

A publikáció és az idézettség magával hozza az anyagi elismerést. A felsőoktatási intézmények a diákokért versenyeznek, és az ebben a versenyben elért siker függ az intézmény presztízsétől, szakmai híretől. A felsőoktatási intézmények ezért hajlandók fizetni a publikációban kifejeződő teljesítményért. Ha a kutatási teljesítmény és az anyagi elismerés kapcsolata szoros, a kutatók erőfeszítéseiket elsősorban a tudományos kutatásnak szentelik az egyéb lehetséges tevékenységek rovására. A tanácsadói tevékenység, legyen az gazdaságpolitikai vagy vállalati jellegű, másodrangúvá válik a kutatómunkához képest.¹⁹ A gazdaságpolitikai tanácsadás jelentőségét egyébként az is leértékeli, hogy az Egyesült Államokban az állami beavatkozás mértéke a gazdaságban viszonylag alacsony. Ezért a tanácsadás sokkal inkább az akadémiai karrier leszálló szakaszában válik jellemzővé.²⁰

A HAZAI PIAC

Az elméleti közgazdászok magyar piaca gyökeresen eltér a nemzetközitől. A hazai piac rendkívül kicsi, ahol az úgynevezett mértékadó közgazdászok száma alig haladja meg az egy-két tucatot, és amely a nyolcvanas évek végéig a világpiactól lényegében el volt zárva. Ezért sem a magyar közgazdászok, sem az általuk megfogalmazott elméletek nem voltak kivételesen számottevő versenytársak, amely gyengítette mind a természetes szelekciót, mind a publikációs kényszert. A hazai folyóiratok nem is válhattak a teljesítmény értékelésének intézményeivé, mert a szűk piacon a kéziratok kis száma miatt a jó munka felbukkanásának gyakorisága alacsony, a publikációk kevés információt hordoznak a kutatás minőségéről.

17 ■ A rendelkezésre álló bizonyítékok szerint a lektorálás intézménye, ha nem tökéletes is, hiszen a lektorok később klasszikussá vált írásokat is elutasítottak (Joshua S. Gans, George B. Shepherd: How Are the Mighty Fallen. Rejected Classic Articles by Leading Economists. *Journal of Economic Perspectives*, 1994. 8. szám, 165–179. old.), de azért elég jól működik (David N. Laband, Michael J. Piette: The Relative Impacts of Economics Journals: 1970–1990. *Journal of Economic Literature*, 1994. 32. szám, 640–666. old.).

18 ■ A közgazdaságtan és a matematikai módszerek viszonya komplex probléma, amelynek az említett szűrés csak az egyik, és nem is a legfontosabb aspektusa. A kérdéssel lásd például: Gerard Debreu: Theoretical Models: Mathematical Form and Economic Content. *Econometrica*, 1986. 54. szám, 1259–1270. old.; Paul Krugman: Two cheers for formalism. *Economic Journal*, 1998. 108. szám, 1829–1836. old.; Deirdre N. McCloskey: Knowledge and Persuasion in Economics. Cambridge University Press, New York, 1994. Philip Mirowski: The When, the How and the Why of Mathematical Expression in the History of Economic Analysis. *Journal of Economic Perspectives*, 1991. 5. szám, 145–157. old.

19 ■ Az akadémiai életben dolgozók az Egyesült Államokban igen kevés időt és erőfeszítést szentelnek gazdaságpolitikai tanácsadásnak. Robert H. Nelson: The Economics Profession and the Making of Public Policy. *Journal of Economic Literature*, 1987. 25. szám, 4991. old.

20 ■ Például a számos fejlődő országban és Kelet-Európában tanácsot adó Jeffrey Sachs az *American Economic Review* éves konferenciakötetét leszámítva, amely nem tekinthető lektoráltnak, 1991-ben publikált utólag a vezető közgazdasági folyóiratok valamelyikében.

21 ■ Such György és Tóth István János (A magyar közgazdaság-tudomány a Közgazdasági Szemle tudománytörténelmi elemzése tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 1989. 36. szám, 1163–1241. old.) részletesen elemzi a marxista közgazdaságtudománytól való távolodást, és a magyar közgazdasági kutatások jellegzetességeit tudománytörténelmi módszerekkel.

22 ■ Frey, Eichenberger: *i. m.*

23 ■ A korszakot elmélettörténeti szempontból feldolgozó Csaba, Szamuely *i. m.* munkájából elég világos, hogy szinte minden munka a gazdasági reformmal kapcsolatos reflexióként fogható fel.

24 ■ A politikai vállalkozó (Paul Krugman: *Peddling Prosperity*. W. W. Norton, New York, 1994) olyan közgazdász, aki egyértelmű diagnózist ad, amikor az elméleti közgazdászok bizonytalan, és könnyű megoldásokat kínálnak, amikor az elméleti szakember a megoldás létezésében sem biztos. Tipikus amerikai képviselője Kenneth Galbraith.

25 ■ Mázsa Péter, Váradi Balázs: *i. m.*

26 ■ Meg kell jegyeznünk, hogy az üzleti képzés egyik vezető egyetemének számító London Business School kutatási teljesítménye figyelemre méltó, hiszen bekerült a harminc legjobb közgazdasági tanszék közé. Tehát az üzleti képzés és a színvonalas közgazdasági kutatás és oktatás nem zárja ki egymást.

A magyar piac zártsága döntő módon meghatározta azt is, milyen jellegű kutatások voltak „kifizetődőek”. A világgpiacra való kilépés nehézségei felértékeltek a helyi intézmények alapos ismeretére épülő kutatásokat az absztrakt megfontolásokra épülőkhöz képest. Ezeknek a kutatásoknak a termékei igen nehezen kommunikálhatók nemzetközi folyóiratokban, mivel megértésük igényli a helyi intézmények ismeretét. Ez pedig eleve kizárja a magyar gazdaságra nem specializálódott olvasókat. Némileg leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a magyar közgazdászok angol nyelvű munkái is túlságosan „magyarul” íródtak ahhoz, hogy a szélesebb szakmai közvélemény megérthesse őket. Ezzel szemben ezek a kutatási eredmények jól kamatoztathatók a hazai gazdaságról folytatott vitákban, illetve tanácsadóként.

A kelet-európai és így a magyar közgazdaságtannak a világtól való elzártságát lényegesen befolyásolta, hogy a második világháború után a társadalomtudományi kutatások mozgásterét a politika igen szűkre szabta: meghatározta mind a kutatható témák, mind az alkalmazható módszerek körét. Hosszú ideig a marxista közgazdaságtan volt uralkodó paradigma Magyarországon. Az egyetemeken csak dogmatikus tanokat lehetett oktatni, valamivel szabadabb légkör csak a kutatóintézeteket jellemezte. Ez kétségkívül megmagyarázza, miért magasabb a mérhető tudományos teljesítményük a kutatóintézetekben dolgozóknak az egyetemi oktatókhoz képest.²¹

Hogy miért nem történtek lényeges változások 1989 után, miért nem tapasztalható változás az egyetemen, vagy miért nem változtak az akadémikus-választás szelektív szempontjai, abban döntő szerepe volt a már említett szűk, zárt belső piacnak, függetlenül ennek konkrét okaitól. (Az akadémiai piacok Nyugat-Európában is szegmentáltak voltak, illetve még ma is azok. Ez politikai korlátok nélkül az európai és az amerikai közgazdaságtan „főárama” között olyan különbségekhez vezetett, mint amelyeket a magyar közgazdaság-tudománnyal kapcsolatban az előbb leírtam.)²²

A kutatói tevékenységben mutatkozó magyar sajátosságok létrehozták az annak megfelelő teljesítményértékelési rendszert is. Piaci verseny hiányában a tudás értékelésének alapvető formájává a bürokratikus tudományos minősítő rendszer vált. A minősítés számlétrájának magasabb fokaihoz a kutatásszervezésben hatalmi pozíciók kapcsolódtak (osztályvezetői besorolás, intézeti igazgatóság, docensi, tanszékvezetői megbízás stb.). Ez a tudományos elismerést részben hatalmi kérdéssé tette. Hasonlóképpen, az állami kitüntetések, az akadémikussá választás egy alapvetően bürokratikus minősítő rendszer részei. Ez is hozzájárult az egyetemen és a kutatóintézetekben dolgozók publikációs gyakorlata közötti különbség kialakulásához. A kutatóintézetek formálisan kevésbé hierarchizáltak, ahol a publikáció ké-

pezte az informális, a szakmai tekintélyre épülő hierarchia alapját.

A magyar elméleti közgazdászok másik sikermutatója a gazdaságpolitikai tanácsadásban elért teljesítmény volt. A tervgazdaság, a magántulajdon hiánya, a gazdaság erős politikai kontrollja miatt a gazdaságról nehezen lehetett az államtól elvonatkoztatva gondolkodni. Az állam gazdasági szerepe, valamint a magyar közgazdászoknak a helyi intézményeken alapuló tudása lehetővé tette, hogy a gazdaságpolitika és az elméleti közgazdaságtan között szoros kapcsolat alakuljon ki. A nyolcvanas évektől az úgynevezett reform-közgazdaságtan vált a magyar közgazdasági kutatások uralkodó irányzatává.²³ A különböző reformbizottsági tagságok, a gazdaságpolitikai döntéselőkészítésbe való aktív bekapcsolódás, a döntésekre gyakorolt befolyás vagy a befolyás illúziója a szakmai teljesítmény megítélésének részévé vált.

A gazdaságpolitikai döntéshozók és a magyar elméleti közgazdászok között a nyolcvanas évek elejétől különösen erőssé vált kapcsolat tovább növelte a magyar közgazdaságtannak a közgazdaság-tudománytól való távolságát. Egyfelől a magyar közgazdászok kutatásai mindinkább a hazai intézményrendszer működésére korlátozódtak, s így következtetéseik érvényessége nem nagyon terjed túl az ország határain. Másfelől, a tudományos érvelés szabályai alapvetően eltérnek attól, ahogy politikai döntéshozókat vagy döntéselőkészítőket kell meggyőzni egy lehetséges reformlépés szükségességéről. Ez utóbbihoz ugyanis erősen leegyszerűsített, egyértelmű következtetéseket tartalmazó elemzés kell, amely a tudományos érvelésnek nem sajátja. Nem meglepő, hogy az ilyen jellegű kutatásokat folytató közgazdászok közül a nyolcvanas évek vége óta sokan politikussá, illetve politikai vállalkozóvá váltak.²⁴

A szűk, verseny nélküli magyar piac és annak intézményei tehát a közgazdaság-tudomány „főáramát” megközelítésében eltérő kutatásokat részesítettek előnyben, és a teljesítmény értékelésének is más kritériumait hozták létre. Az átmenet megindulása nem javította, inkább rontotta a helyzetet. A tudomány állami finanszírozása csökkent, miközben a gazdasági átmenettel és a gazdaságpolitikai döntéselőkészítéssel kapcsolatos kutatásokra továbbra is voltak állami források, illetve erre a célra új uniós források nyíltak meg. Emiatt a kutatásoknak fennmaradt a helyi intézmények ismeretére épülő jellege. A hazai közgazdasági felsőoktatásnak nincsenek sem anyagi erőforrásai, sem érdekeltsége, hogy megfizesse a kutatási teljesítményt.²⁵ A diákokért folyó verseny, illetve a belőle származó bevételek, úgy tűnik, egyelőre nem teremtettek sem érdekeltséget, sem forrásokat, hogy nemzetközi mércével mérhető közgazdasági kutatások jelenjenek meg az egyetemeken. A magyar egyetemek presztízse, anyagi helyzete ettől ma még nem függ. Ennek egyik következménye, hogy a Budapesti Közgazdasági-tudo-

Új Művészet 2000. Július

KÖZÉP-EURÓPAI VAGABUNDOK

Szombathy Bálint: Odasózó Tózó és a többiek
A helyi – nem helyi problematikája Bada Tibor
művészetében

Beke Zsófia: Totál Fatál Tavasz
Bada Tibor kiállítása

Pataki Gábor: Mandinerrel a Mennyországba
– Bohémek a szocreálban
Vladimir Boudnik és barátai
az Óbudai Társaskör Galériában

ÚJ KÉPTÁJAK

Török Judit: A Tarokk-kert és társai
Toszkán szoborparkok

Szabadi Judit: Sárga fényben
Varga Patricia Minerva képei

Keserü Katalin: A kettőzöttségről
Makovecz Anna kiállítása

VÉNUSZ NYUGDÍJBAN

András Edit: Akt a modernitáson túl
Göbolyös Luca kiállítása elé

Bordács Andrea: Nyugdíjba mentem! Éva
Göbolyös Luca kiállítása

KIÁLLÍTÁS

Géger Melinda: Az élő Vaszary
Vaszary János emlékkiállítás

KUTATÁS

Szabó Júlia: „Egy talált tárgy megtisztítása”
id. Markó Károly: Mózes megtalálása, 1833 előtt

AUKCIÓK

P. Szabó Ernő: Visszakapott művek, kortársak, grafikák
Aukciók: BÁV, Nagyházi, Polgár, Mű-Terem,
Blitz, Arte Galéria

INTERJÚ

Henrik László: Pengeélen
Beszélgetés Pacsika Rudolf-fal az U. F. P.
Galériabeli kiállítása apropóján.

KIÁLLÍTÁSI KÖRKÉP

A Magyar Papírművészeti
Társaság tagjainak kiállítása; Válogatás a Hajdúsági
Nemzetközi Művésztelep terméséből;
Szűts Miklós új képei; Jerzy Nowosieicki festményei;
Lajta Gábor kiállítása elé; Klimó Károly, Konok Tamás,
Mulasics László és Tölg-Molnár Zoltán kiállítása

PANORÁMA

Hazai kiállítások; Külföldi kiállítások

mányi Egyetemen lényegében ma csak üzleti képzés folyik.²⁶

Egyéni preferenciák kérdése, hogy a magyar közgazdaság-tudomány helyzetét valaki jónak vagy rossznak minősíti-e. A magyar elméleti közgazdászok közül sokan sikeresnek mondhatják magukat a hazai játékszabályok szerint, még akkor is, ha nemzetközi mércével mérve a teljesítmény elég gyenge. Ez a helyzet várhatóan addig nem fog megváltozni, amíg a kutatók és a diákok mobilitása lényegesen nem növekszik, vagyis amíg a magyar felsőoktatási piac nem integrálódik jobban az európaiba. Erre csak az Unióba való belépés után lehet számítani, amelynek már rövid távon is számottevő hatása lehet. Az akadémiai közgazdászok európai piaca a múltban, a magyarhoz hasonlóan, maga is szegmált volt, ahol a „főáram” értékelése szerint alacsony színvonalú kutatás folyt, ahhoz hasonló okok miatt, amelyeket a hazai piaccal kapcsolatban tárgyaltunk. Az egységesüléssel azonban Európa és a tengerentúl különbsége csökkent, az intézmények között a verseny erősödött. Nem véletlen, hogy korábban sohasem készült el az európai közgazdasági tanszékek rangsora, míg a kilencvenes években már két alkalommal is publikálták.²⁷ A nyugat-európai piacot ma már a növekvő verseny jellemzi, mind a diákokért, mind a teljesítményt felmutatni képes kutatókért. A magyar közgazdasági felsőoktatási intézmények is ennek a versenynek lesznek kitéve az Unióhoz való csatlakozás után. A magyar intézmények vagy alkalmazkodnak ehhez, vagy pedig a diákok számának, illetve minőségének fokozatos csökkenésével kell majd szembenézniük.

Magyarországon akkor lesz nemzetközi színvonalú közgazdasági kutatás, ha megéri vele foglalkozni, vagyis ha lesznek intézmények, amelyek hajlandók és tudnak érte fizetni. Ha ez nem következik be, Magyarország a közgazdaság-tudomány periferiáján marad. □

27 ■ Alan Kirman, Mogen Dahl: Economic Research in Europe. *European Economic Review*, 1995. 38. szám, 505–522. old., valamint Kalaitzidakis, Mamuneas, Stengos: *l. m.*